

הַלְבוּת יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן תְּרֵי תְרֵי א

באר הגולה

(ג) אין לומר לאינו יהודי (יד) שִׁתְּחַזֵּר וְיִדְלִיקֵם (מהר"ל ומהר"ח). מי שִׁכְּבָה גְרוֹ כְּיוֹם כְּפוּרֵי, יִחַזֵּר וְיִדְלִיקֵנוּ בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּרֵי, וְאֵל יִכְבְּנוּ עוֹד אֶלָּא יִנְחַנּוּ לְדָלֶק עַד גְּמִירָא, וְגַם יִקְבַּל עָלָיו שֶׁכָּל יָמָיו לֹא יִכְבֶּה בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּרִים גְרוֹ, לֹא הוּא וְלֹא אַחֵר, (כך נמצא במנהגים ישנים). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ הַלְּבָשׁ (טו) הַשְּׁלֶחֶנוֹת כְּיוֹם כְּפוּרֵי כְּמוֹ בְּשֵׁפֶת (מודעי ומנהגים), וְכֵן נוֹהֲגִין. יֵשׁ (טז) שֶׁנֶּהְגוּ לְלַבֵּשׁ בְּגָדִים לְבָנִים נְקִיִּים כְּיוֹם הַכְּפוּרִים (ג) דְּגַמַּת מְלֻאָכֵי (יז) הַשְּׂרָתָה, וְכֵן נוֹהֲגִין לְלַבֵּשׁ הַקִּיט"ל שְׁהוּא לְבָן נְקִי, גַּם הוּא בְּגָד (ז) מְתִים, וְעַל יְדֵי זֶה לֵב הַאֲדָם (יח) נִכְנַע וְנִשְׁבַּר (ד"ע מהר"ם פ"ד דשביחת עשור):

תְּרֵי א שְׁלִיל יוֹם הַכְּפוּרִים דִּינוֹ כְּיוֹמוֹ, וְכוּ ב' סְעִיפִים :

א * יוֹם הַכְּפוּרִים (א) לִילוֹ כְּיוֹמוֹ לְכָל דְּבָר. וְמֵה הֵם הַדְּבָרִים הַאֲסוּרִים בו, (ב) מְלֻאָכָה, אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה, רְחִיצָה, סִיכָה, נְעִילַת הַסְּנָדֵל, תְּשׁוּמֵי הַמַּטָּה. (ג) וְאִין חַיִּיב (ב) פְּרַת אֶלָּא עַל מְלֻאָכָה וְאֲכִילָה וּשְׂתִיָּה: ב * מְלֻאָכָה שְׁחִיבִים עָלֶיהָ בְּשֵׁפֶת חַיִּיבִים עָלֶיהָ כְּיוֹם כְּפוּרֵי, וְכָל שֶׁבִשְׁבֶּת פְּטוּר אֶלְ אֲסוּר, גַּם כְּיוֹם הַכְּפוּרִים בָּן. (ד) אֶלָּא שֶׁבִשְׁבֶּת זְדוּנוֹ בְּסִקְלָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים זְדוּנוֹ בְּכַרְתָּ. וְכָל שֶׁאֲסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשֵׁפֶת אֲסוּר לְטַלְטְלוֹ כְּיוֹם הַכְּפוּרִים. (ה) וְהִתִּירוֹ * לְקַנְבֵּי יָרֵךְ

בְּאֵר הַיֵּטֵב

טעמים אלו, דלשעם הראשון אסור להאכל ללבש הקיט"ל, ולטעם הבי מטר, ונראה שהסומך על טעם זה לובש הקיט"ל לא הפסיד, ט"ז. והלובש שק מתחמת תשובה אסור ללבוש ביה"כ, ס"ח תרט"ו, מ"א: (ב) פְּרַת. ומכל מקום פלהו דאורייתא, ב"ח ולבוש:

מ"א: (ג) אין לומר. אפלו ברמיה, ומצוה עושה כשיצוהה כך מכה, ע"ש. ואין לומר לא"י שיקבל שענה הנוטף, מנהגים: (ג) דגמלת. לפיז אין הנשים לובשין לבנים וכולות יהודים כמלאכים, ומימ הקיט"ל וכולות ללבש, שניבניע לפם, מ"א: (ז) מְתִים. יש נ"מ בין ב'

בְּאֵר הַלְּבָשׁ

* כל מְלֻאָכָה וכו'. עין לעיל סימן חטו' ויש ערוך והוצאע ליום הכפורים.⁷ וכתבו האחרונים דגם אסור מחמיר יש כיום הכפורים, עין בשאגת ארזה סימן עב"ג.⁸ ודע, דמערבין ערובי תצרות ורובי תחומין פתח, אף על גב דאסור באכילה מכל מקום הרי חזי לקטנים שאינם מתענינים,⁹ וכמו שכתב רש"י בערויבין דף ל עמוד ב. עין שם פברוקא, ודברי משה אפרים בזה תמוהים, דלפי הנראה אשתמיט מנה סוגיא זו: * לקנב נקע. עין מגן אברהם שכתב דמרי ברק הנאכל כמות שהוא חי, דאי לא הכי אסור בטלטול משום מקצה, ולא חזי אף לקטנים.¹⁰ ולעניית דעתו אינו מכתב, דכמו שהתירו הנכה לחל משום עגמת נפש כמ"כ היתרו מקצה גם כן מטעם זה, ונרי לכה מקורשים יש בקניבת נק

מְשֻׁנָּה בְּרוּרָה

(יג) אין לומר וכו'. אפלו (ח) ברמיה, ומצוה עושה כשיצוהה כשיצוהה כך מכה, ונהגו לקח עפ"ם לשמור הברות, שלא יבואו חס ושלום לידי דלקה, ומכח זה נהגו לומר לו לכבות ולהדליק, (ט) ויש למחות בידם. ואף אם העפ"ם רוצה להדליק מעצמו (י) צריך למחות בידו, מאחר שהוא בשביל ישראל:¹¹ (יד) שִׁתְּחַזֵּר וְיִדְלִיקֵם. ומאחר שהעולם מקפידים אם פכה נרו,¹² אף על פי שלדעתו אין בו משום חשש, דלפעמים נכבה מחמת רוח או מחמת חם, מכל מקום ביון שהעולם מקפידים, ראוי לכל אדם לתן גרו לשמש ולא לגיית עליו כלל, וגם המותר יניח בבית הפנסת [ח"א]:

(טו) השלחנות. משום שבתו שבתו (טז) שִׁתְּחַזֵּר וְיִדְלִיקֵם (מהר"ל ומהר"ח). ונהגין (יא) שגם הנשים לובשים בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום.¹³ אבל לא יקשטו עצמן בתקשטין שמתקשטין בהם בשבת יום טוב, מפני אימת יום הדין. (יב) ואין נוהגות ללבש קיט"ל: (יז) הַשְּׂרָתָה. ומטעם זה נהגו ללבש בגדי פשתן לכן נקיים, כמו שכתוב "איש אהד לבוש בדים" [ד"מ]: (יח) נִכְנַע וְנִשְׁבַּר. וגם אבל תוף י"ב חדש על אביו ואמו, או תוף שלשים על שאר קרובים, (יג) יכול ללבוש¹⁴, (יד) ויש מקומות שנוהגים שאין האבל לובש¹⁵. אין לכנס לבית הפסא (טו) בקיט"ל, שהוא מידה לתפלה,¹⁶ אצל להשתין בו מותר:¹⁷

(טו) השלחנות. משום שבתו שבתו (טז) שִׁתְּחַזֵּר וְיִדְלִיקֵם (מהר"ל ומהר"ח). ונהגין (יא) שגם הנשים לובשים בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום.¹³ אבל לא יקשטו עצמן בתקשטין שמתקשטין בהם בשבת יום טוב, מפני אימת יום הדין. (יב) ואין נוהגות ללבש קיט"ל: (יז) הַשְּׂרָתָה. ומטעם זה נהגו ללבש בגדי פשתן לכן נקיים, כמו שכתוב "איש אהד לבוש בדים" [ד"מ]: (יח) נִכְנַע וְנִשְׁבַּר. וגם אבל תוף י"ב חדש על אביו ואמו, או תוף שלשים על שאר קרובים, (יג) יכול ללבוש¹⁴, (יד) ויש מקומות שנוהגים שאין האבל לובש¹⁵. אין לכנס לבית הפסא (טו) בקיט"ל, שהוא מידה לתפלה,¹⁶ אצל להשתין בו מותר:¹⁷

א (א) לִילוֹ כְּיוֹמוֹ. דכתיב "מערכב עד ערב": (ב) מְלֻאָכָה, אֲכִילָה וכו'. בּוֹמְרָא יִלְפִינן להו מפמה קנאי דכל הגי נקרא ענוי, וממילא פלהו בכלל "ועניתם את נפשתיכם": (ג) וְאִין חַיִּיב פְּרַת אֶלָּא וכו'. אצל אינהו אין בהם אלא אסורא גרידא, מכל מקום יש אומרים (ב) שהוא מן התורה, דהא ילפינן להו בש"ס מקראי: (ג) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִין אֶלָּא מְדַרְבְּנָן, וְקִרְאֵי אֲסַמְכְּתָא בְּעִלְמָא נִינְהוּ, וְנִפְקָא מִנָּה לְעִנְיָן אִינְהוּ סַפְקָא, וְלִמְעֻשָׁה רְאִי לְהִתְמַרְיָ: (ד) אֶלָּא שֶׁבִשְׁבֶּת זְדוּנוֹ וכו'. וגם האידיא דאינו נוהג דיני נפשות, (ד) מכל מקום נפקא מנה לענין יקים לה בדרבה מנה, דהחובל בתברו בשבת, ביון דהיה מחיב מיתה בידי אדם¹⁸ פטור מתשלומין¹⁹ ואפלו בחובל בשוגג, וכדמבאר בש"ס משפט סימן תכר סעיף ב', מה שאין בן כיום הכפורים שאין בו רק פנת: (ה) וְהִתִּירוֹ לְקַנְבֵּי יָרֵךְ. יש שפרשו (ס) דהאי קניבת הוא, שנותק או מחמת העלים מן הקלחים התלושין כרי להשוותן שיהיו מוכנים לתתן בערב, ואף על גב דקטרת בשביל ערב שהוא חל, היתרו, (י) כרי שלא יצטרף לתמן הכל שערב ותהא נפשו עגומה עליו: (י) וְיֵשׁ שֶׁפִּרְשׁוּ דַקְנִיבָה הוּא הַדְּמַת כְּתוּבִים: 1 בגד עליו לכן.

שְׁעַר הַצִּיּוּן

(ח) אחרונים: (ט) מגן אברהם והנ"א. ואפלו אם הישראל אמר להעפ"ם זה מערב יום כפור, אכן לענין לקבל שענה הנוטף, אם אמר לו זה מערב יום כפור והשענה שוף לצדקה אין להחמיר בזה¹⁶ [פמ"ג]: (י) הַגְּרִיז, וכן מצד קצת פרימקדים. ובמשה אפרים כתב דאם רוצה מעצמו לחזר ולהדליק אין צריך למחות בידו, ואפשר דצריך בזה דעת בעל העשור המוכב כסימן רעו סעיף ב בהג"ה¹⁷, או אפשר דמרי במקום שלא ינהג כמנהו אחר כך¹⁸, וצריך עיון: (יא) משה אפרים, עין שם שהוכיח זה מן הפוסקים, דלא כמגן אברהם: (יב) גם זה שם: (יג) ט"ז וש"ס: (יד) עין באלהי רבה: (טו) אחרונים: (טז) שאלות פירוש בקרה סימן קסו ומשמעות בעל הלכות גדולות שלהי הלכות יום הכפורים והעשור ורובנו אילינו ממין כפסר זיאים נאלא דלדעתו לא אסור מדאורייתא אלא רחיצת כל גופו או על כל פנים רבו, מה שאין כן מעוטא אינו אלא מדרבנן, ומשום זה תקלו בזה גבי פלה ומקל וכי האי גונא. אכן לפי סכנת הרין לשיטה זו, דטעם התור הוא משום דקטר הכתוב לתקיים להמיר לפי ראות עיניהם, אם כן אפשר דבשאר מקומות אפלו כמעוטא אסור מן התורה, וצריך עיון: (יז) ובנו עם נר"י וריכ"א ורא"ש וריטב"א ומאירי, וכן דעת רש"י בנף ער כדבר המתחיל שבתו, אכן מלשון רש"י פסק הערל דף ער מוכב דסבירא לה דסיכא כשתיה הוא מדאורייתא, ואם כן הוא הדין לאידך, ועוד יומר משמע כן מדכרי בשבת דף קיד כדבר הפתחיל אלא לאו לקניבת נק, וישארי בעינים הם מן התורה. ועין ב"ח אפרים תוף ונעמק שאלהי הלכות פרשת ברכה: (א) ב"ח. ובמגן אברהם סעם בזה שהוא מן התורה, והוא שלא דקדוק לענין דעתו, כי הוא פלגתא דרבנא פאשר בארנו, וגם הב"ח לא פתב אלא דלמעשה ראוי להחמיר ודכרינהו עין שם: (ד) מגן אברהם: (ה) רש"י: (ו) העמקנו בזה פירוש הרין והמאירי והקס"ם לזה הגר"א: (ז) רש"י ור"י, וכן הסימו פירוש חדש והנ"א:

א טור מקא
דמסתיקין מבעוד יום
ויצטווי בסימן תרח
ב משנה יומא ע"ג
ג משנה מגלה ד
ד הרמב"ם משה
ה דלעיל ח שבת קי"ד
(* פורוש, לחתך מן
הנ"כ הפולש)

הִלְכוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תְּרוּ תְּרַח

המשך מעמוד קודם

[ביה"ד ד"ה עד שחשיכה]

מה שכתב על דברי הפגן אברהם¹⁶.

16) שם (ביצה ס"ב אות ב, ובנתיב חיים על הגמ"א ס"ק ב) כתב, שגם בבין השמשות אומרים 'מוטב שיהיו שוגגין וכו', וכמו שכתב הספר חסידים (סי' רטב).

[ביה"ד ד"ה אבל אם מפרש]

קבר יצא מקלל עמיתך¹⁷ וצ"ע מקיב להוכיחו¹⁸.

17) לגבי המחלל שבת בפרהסיא או עובר עבירה להכעיס, התבאר בשו"ע לעיל (סי' שפה ס"ג) ובמשנ"ב שם (ס"ק ד) לענין עירובי חצרות, שדינו כיכרי, כיון שעל ידי עבירות אלו נחשב הוא כימומר¹ לכל התורה (וכמו 'מומר' לעבודה זרה, שגם הוא נחשב כימומר לכל התורה). ובכמה פעמים נחשב כימומר, ראה משנ"ב שם ובמה שכתבנו שם.

ולגבי המחלל שבת שלא בפריקת עול, אלא רק מפני שטועה וחושב

שמותר לו לעשות כן, כתב בביה"ל שם (ס"ג ד"ה או) שמסתבר שאינו נחשב על ידי כך כימומר כלל, ובדין מחללי שבת בזמנינו, ראה מה שכתבנו במשנ"ב לעיל (סי' תקיב ס"ק ב) כל פרטי הדינים בזה.

18) ואולם באופן שיתכן שיקבל את תוכחתו, דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קכב) שראוי להוכיחו, שהרי יתכן שיחזור על ידי כך למוטב ויהיה בכלל 'אחיק', דברי הביה"ל אמורים דוקא בסתם מומר, שלפי מצבו אין מקום לחשוב שאולי יחזור בו, הביא שכך היא דעת המנחת חינוך (מצוה רלט אות ז).

וכן לגבי 'לאפרושי מאיסורא' את המומר, כתב הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ו) שאינו חייב, וביאר הגר"ג קרליץ (חוט שני רבית עמ' מה) שאף החיוב של 'לאפרושי מאיסורא' נלמד מחיוב 'הוכחה', וכיון שמי שאינו בכלל עמיתך אינו בכלל חיוב הוכחה, כך גם אינו בכלל החיוב של 'לאפרושי מאיסורא'.

הִלְכוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תְּרִי תְּרִיא

המשך מעמוד עה

התבאר מדבריו (כאן) שאף על פי שהוא ספק אם הוא מן התורה, יש להחמיר בספיקות לגבי ואינו נחשב כספק ספיקא, וכן לענין ספירת העומר בזמן שהוא ספק לילה, התבאר בשעה"צ לעיל (סי' תפט ס"ק ב) וביה"ל שם (סי"א ד"ה לספר) שיש להחמיר בדבר, כיון שלהרבה פוסקים הספירה בזמן הזה היא מן התורה, וכן לענין ספק במלאכת חול המועד, כתב בביה"ל לעיל (סי' תקל ס"א ד"ה ומותר) שאין להקל בדבר אלא אם כן הוא לצורך גדול, כיון שלדעת הרבה ראשונים היא אסורה מהתורה. אמנם, לענין אשה שמסתפקת האם בירכה ברכת המזון, כתב לעיל (סי' קפו ס"ק ג) בשם הרעק"א (שו"ע שם ס"א) והברכי יוסף (שם ס"ק ד) שאינה צריכה לחזור ולברך, וטעם הדבר [כמבואר בדבריהם] שכיון שספק הוא לגבי חיובן של נשים בברכת המזון אם הוא מהתורה או מדרבנן, אם כן באופן של ספק ברכה נחשב הדבר כלפי הדאורייתא כספק ספיקא [ספק האם חייבת וספק האם בירכה], וכלפי הדרבנן כספיקא דרבנן שדינו לקולא.

[משנ"ב ס"ק ד]

דְּהִיָּה מְחִיב מִיָּתָה בְּיַד אָדָם² פְּטוּר מִתְּשֻׁלוּמִים³ וכו', וְכַדְמָבָר בְּחֻשְׁן־מִשְׁפָּט סִימָן תַּכְד סְעִיף ב⁴ וכו', שְׁאֵינן בּוֹ כֶּךָ כְּרֵת⁵.

2) ולענין החובל שבת משום איזה מלאכה הוא חייב, כתב בביה"ל לעיל (סי' שטז ס"ח ד"ה והחובל) שנחלקו הפוסקים בדבר, שדעת הרמב"ם שחיובו משום 'מפרק' (שהוא תולדה של דש'), שבמה שהדם נעקר ממקום חיבורו שתחת העור, דומה הדבר למפרק תבואה מהקש, ולפי זה חיובו הוא רק כשיצא ממקום למקום דם כשיעור גרוגרת, וכמו לגבי מלאכת דש, אולם דעת רוב הפוסקים שחיובו משום 'נטילת נשמה' מאותו מקום שחבל [כי הדם הוא הנפש], ולפי זה חייב גם כשיצא דם כל שהוא או מנר הדם כל שהוא [וראה עוד שם ובמשנ"ב שם (ס"ק ל) שהביא את נדון הפוסקים האם צריך שיהיה לחובל צורך בדם לאיזה ענין, כדי שלא יחשב הדבר כמקלקל, וכימלאכה שאינה צריכה לגופה, וראה עוד בביה"ל שם, שלפעמים חייב החובל גם משום 'צובע'].

3) אכן לענין לצאת ידי שמים, כתבו רש"י (בבא מציעא צא, א ד"ה רבא) ותוס' (שם ד"ה בבא, סנהדרין עב, א ד"ה לא) שחייב לשלם [התבאר ברש"י שם, שלפיכך גם תפיסה מועילת], וכן הביא הערוך השלחן (חוי"מ סי' שנא ס"א) להלכה. מאידך, בחידושי הר"ן (סנהדרין עב, א) כתב בשם הר"ר דוד, שמי שנפטר מתשלומים מצד קים ליה

ליל הסדר [כמבואר במשנ"ב לעיל], אינו מוריד אותו מקדושתו, כיון שליל הסדר הוא לילה של מצוה, ולגבי ה'חלאת' הלבן הירושלמי שלובשים בימים נוראים, דעת הגר"ש אלישיב (הלכות חג בחג ימים נוראים פכ"א הע' 194) שאין לו דין קיטל, אלא הוא נחשב כבגד של ימים נוראים.

וממה שמבואר כאן שנהגו ללבוש את ה'קיטל' בתפילות יום כיפור, כתב השעה"צ לעיל (סי' קמז ס"ק כב) שיתכן שמותר לעשות מה'קיטל' מפות לספר תורה, שכיון שנעשה להתפלל בו ביום כיפור, נחשב הדבר כתשמיש גבוה במקצת, ואינו כדבר שהוא תשמיש הדיוט שאסור להשתמש בו לתשמיש קדושה בלא ששינה קודם לכן את צורתו.

ו'קיטל' שבלה, דעת הגר"ש אלישיב (גנוי הקדוש שם ס"ג) שמוותר להשליכו לאשפה, ואפילו אם הוא מיוחד לתפילה.

25) ובביאור דעת המשנ"ב נחלקו האחרונים, הכף החיים (ס"ק לו) כתב שאם צריך רק להשתין מותר להיכנס לבית הכסא, וכן פסק המטה אפרים (סי"ב). מאידך, בספר זה השלחן (סי' כא ס"ג) כתב שאסור להיכנס לבית הכסא קבוע כשהוא לבוש בהם, אפילו כשאינו נפנה שם כלל, ומה שהתיר המשנ"ב הוא רק להשתין מחוץ לבית הכסא. וכן ביאר הגר"ש אלישיב בדעת המשנ"ב (תפילה כהלכתה פכ"ג הע' קפו).

ומי שנכנס לבוש ב'קיטל' לבית הכסא, התלכלך בצואה שהייתה שם ואין לו 'קיטל' אחר ללבוש לתפילה, כתב הכף החיים (סי' תריג ס"ק נח) בשם שו"ת שואל ומשיב (רביעאה סי' פו), שמותר לו לומר לכבדו לכבס את מקום הטינופת, משום כבוד הבריות [שדוחה איסור דרבנן].

סִימָן תְּרִיא

שְׁלִיל יוֹם הַכַּפּוּרִים דִּינוֹ פְּיוֹמוֹ

[משנ"ב ס"ק ג]

וְלִמְעֶשֶׂה רְאוּי לְהִתְמַיֵּר¹.

1) וכיון שיש להחמיר באיסורים אלו ולדונם כאסורים מן התורה, כתב לקמן (סי' תריז ס"ק טו) שגם מי שצריך לילך ביום כיפור בין הנכרים וחושש שילעגו עליו, אסור הוא בעגילת הסנדל, כיון שיש הסוברים שאיסור זה הוא מן התורה.

מילואים

הַלְבוּת יוֹם הַתְּפוּרִים סִימָן תְּרִי תְרִיא

המשך מעמוד קודם

שנחשב כמומר לכל התורה [כמבואר בשו"ע (לעיל סי' שפה סי' ג וביד' סי' ב ס"ה)] מאידך, הפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ד אות ג ופתיחה להל' שבת ד"ה ער זאת אורוש) כתב שלא מצא מקור בגמ' לדין זה [וצידד לבאר את השו"ע אהע"ז הנ"ל באופן אחר], ושמעך הסברא אין נראה להשוות את דין מחלל יום כיפור למחלל שבת [שכופר בזה ביסודי האמונה]. וראה עוד בדברינו לעיל (סי' שפה ס"ק ד).

ולענין סוגי 'מוקצה' שאסורים רק ביום טוב ולא בשבת, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' שי ס"ב), וסי' תצה ס"ד, הסתפק הראש יוסף (מגילה ז, ב ד"ה משנה אין בין שבת) האם הם אסורים ביום כיפור, והדעת תורה (כאן סי' ב) דקדק ממה שדימה השו"ע (כאן) את איסור טלטול ביום כיפור לאיסור טלטול בשבת [ולא ליום טוב], שדינו גם לענין זה כשבת, והביא שכך התבאר בדברי הר"ן (ביצה כב, א בדפי הרי"ף) שהובא בבי" (סי' תצה), וטעם הדבר, משום שיום כיפור חמור בעיני האנשים כמו שבת, ולא הוצרכו לאסור בו טלטול כמו שאסרו לגבי יום טוב, וכמבואר במשנ"ב לעיל (סי' תצה ס"ק טו) בטעם הדבר שחלוק יום טוב משבת לענין זה. וראה עוד מה שכתבנו שם.

8) שם כתב, שאפילו לדעה שסוברת שאין איסור 'מחמר' נהגו ביום טוב [הובאו הדעות בבי" ובב"ח סי' תצה], מי"מ ביום כיפור נהגו איסור זה. אולם לענין דין 'שביית בהמתו', כתב שם (סי' עג), שדין יום כיפור כדן שאר יום טוב, ולדעה שסוברת שאין איסור 'שביית בהמתו' נהגו ביום טוב, גם ביום כיפור אינו נהגו [הוסיף], שהוא הדין גם לענין איסור 'שביית עבדו'. [וכן כתב הראש יוסף שם].

אמנם, במשנ"ב לעיל (סי' תצה ס"ק יד) כתב שיש להחמיר ביום טוב לגבי איסורי 'מחמר' ו'שביית בהמתו', וכן כתב לעיל (סי' רמו ס"ק טו) לענין 'שביית בהמתו' [וכן התבאר בשע"צ שם (ס"ק כב)], לענין איסור 'שביית עבדו'.

9) מכאן הוכיח בשו"ת המרחשת (ח"א סי' יב אות א ס"ק ד בהע"י שמה שמותר להאכיל את הקטן ביום כיפור הוא משום שקטן אינו במצות עינוי כלל, ולא משום שיש בדבר פיקוח נפש, שהרי באיסורי אכילה אין מערבין אף על פי שהם ראויים לחולה שיש בו סכנה ויש חולה כזה לפנינו [וראה בספר מקראי קודש (ימים נוראים סי' מג), מה שכתב בנדון זה, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרטו ס"ק א)].

[ביה"ל ד"ה לקנב ירק]

אסור בטלטול משום קָנְבָה, דלא תְּזִי אף לְקַטְנִים¹⁰.

10) ואף על פי שהוא ראוי לאכילת כלבים, ציין המג"א למה שכתב לעיל (סי' שח ס"ק נג, הובא במשנ"ב שם ס"ק קכז) שדבר העומד לאכילת אדם ובשבת אינו ראוי לו, אעפ"י שהוא ראוי לאכילת כלבים מי"מ נחשב כ'מוקצה', כיון שאינו עומד לאכילת כלבים.

אמנם, לפי מה שהביא להלן (ד"ה ולפצעה) שהירושלמי התיר לומר לנבוי לבשל לצורך הלילה, א"כ לכאורה יש לדון שגם כשאינו ראוי לאכול חי, מי"מ אינו נחשב כ'מוקצה' [ואף על פי שבבין השמשות היה איסור לבשלו, אין אומרים 'מיגו דאיתקציא וכו', כיון שלא דחא בידים, וכמבואר במשנ"ב לעיל (סי' שיש ס"ק ח), ובפרט שכאן הוא יושב ומצפה למאכל].

דבריה מיני, פטור הוא אפילו בלא לצאת ידי שמים [וראה עוד בקצות החושן (סי' כח ס"ק א), ובנתיבות המשפט (שם ס"ק ב)].

4) והתבאר בפתחי תשובה שם (ס"ק א) בשם הדגול מרובה, שהיינו באופן שלא ידע שהיום שבת או שמלאכה זו אסורה, אבל באופן שלא התכוון לחבלה, אין זה נחשב כעשיית מלאכה כלל, כיון שנחשב הרבר כימתעסקי' וכימקלקלי', ולפיכך חייב הוא בתשלומים [שהרי אדם מועד לעולם].

5) והתבאר בשו"ע שם (ס"ב), שאפילו באופן שהודי הרי הוא חייב לשלם, ואף על פי שבאופן זה לכאורה יש להלקות משום הלאו של יום כיפור [כשהתירו בו], ואם כן יש לפטור מלשלם שהרי קיימא לן שהלוקה אינו משלם, ביאר הסמ"ע (שם ס"ק ג) ששונה הדבר לענין החובל בחבירו, שכיון שדרשו חז"ל (כתובות לב, ב) לגבי הלאו של 'חובל' שדינו לשלם ולא ללקות, הוא הדין לגבי הלאו של יום כיפור שמשלם ואינו לוקה.

ובמנינו שאין דין מלקות נהגו [כיון שאין לנו דיינים סמוכים], כתב הפמ"ג (כאן א"א ס"ק א) שאפילו לגבי שאר חיובי ממון [שלא על ידי חבלה] שבאו על ידי עשיית מלאכה ביום כיפור, כגון השורף ממונו של חבירו, הרי זה משלם ואינו לוקה, אלא שהוסף לציון למה שדן בספר שושנת העמקים (סי' ט) שיתכן שגם מכת מרדות [שנהוגת בזמן הזה] פוטרת מתשלומים.

[משנ"ב ס"ק ח]

[התירו לְקַנְבַּי וְקַנְבַּי].

6) ולדבר ביום כיפור אודות מאכלים שיאכל במוצאי הצום, דעת הגרש"ז אויערברך (שש"כ פכ"ט הע' קעג) שמותר [ואפילו קודם המנחה], וטעם הדבר שאינו נאסר מצד 'דבר דבר' [שהתבאר בשו"ע לעיל (סי' שז ס"א) ובמשנ"ב שם (ס"ק א) שאסור לדבר בשבת דבר שאסור לעשותו בשבת], משום שגור האיסור של 'דבר דבר' הוא, שכיון שצריך האדם להרגיש בשבת כאלו כל מלאכתו עשויה, אסור חז"ל גם לדבר במלאכה שאסור לעשותה בשבת, שהדיבור עצמו נחשב כמלאכה, מה שאין כן לדבר ביום כיפור בעיני אכילה שלא שייך בזה ענין של מלאכה, לא אסור.

[ביה"ל ד"ה כל]

דָּישׁ עֵרֶב הַזֶּהוּצָה לַיִם הַתְּפוּרִים⁷ וכו', עֵץ שֶׁאֵגַת אֶרְיָה סִימָן עֵבֶט⁸ וכו', תְּזִי לְקַטְנִים שְׂאֵקִים מִתְּעִינִים⁹.

7) והיינו שלא כמו בשאר יום טוב, שאין נהגו בו עירוב חצרות משום שאין בו איסור התצאה, וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' תטו ס"ה) ובמשנ"ב שם (ס"ק לא) [אולם לענין התצאת דברים שאין בהם צורך כלל ביום טוב, ראה מה שכתב שם ובסי' תקיח ס"ק י].

ולענין יום כיפור שחל סמוך לשבת [בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה], התבאר ברמב"ם (פ"ח מהל' עירובין ה"י) שנחשבים השבת ויום כיפור כיום אחד וקדושה אחת לענין חלות עירובי תחומין, ואי אפשר לערב כל יום לרוח אחרת, ואינו כשבת יום טוב הסמוכים זה לזה שנחשבים כשתי קדושות ומערב בהם לשתי רוחות [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תטו ס"א) ובמשנ"ב שם (ס"ק א)].

ערך מצינו שיום כיפור שוה לשבת, לענין מומר לחלל את יום כיפור בפרהסיא, שכתב התבואות שור (יו"ד סי' ב שמהל' חרשה ט"ז) על פי משמעות השו"ע (אהע"ז סי' קכג ס"ה), שדינו כמחלל שבת בפרהסיא

הלכות יום הכפורים סימן תריא תריב

(ו) *ולפצע אגוזים (ז) מן המנחה ולמעלה (ח) כשחל בחל. (ט) והאידינא נהגו לאסור: הגה אם נפלה דלקה ביום הכפורים, מטר להציל סעודה אחת (י) לצרף לילה כמו שמציל בשבת (יא) לסעודת מנחה (י"ב) ויבקר נתבאר סימן שלד ביצר נוהגים בזמן הזה בדלקה בשבת, והוא הדין ביום הכפור. ונהגו שהתניוקות (יג) (יד) משתקים באגוזים (אגודה ומהר"ל) ואין למחות ביום אפילו קדם מנחה, ונשפרב המנהג מדין הפצעת אגוזים הנזכר (י"ט):

א משנה יומא ע"ג
ב מסקנא דגמרא שם
ג שם וקאפי
ד משנה שם שם שם
ה בקמרא פ' שם
ו במשנה ו הא דציר
ז דאקשורי
ח אקלא הוא ותשיב
ט אקלא ז טור בשם
י הרמב"ם הפך ב
יא ותוספתא שם וי
יב בקמרא פ'

תריב אסור אכילה ביום כפור ושעור כמותה, ובו י' סעיפים:

א אהאובל ביום הכפורים (א) *ככותבת הגסה חגיב, [*] (ב) כהוא פחות מפביצה מעט, (ג) ושעור זה שנה לכל אדם, יבין לנסס בין לעוג מלף הבשן: ב יכל האכלים מצטרפים לשעור זה, (ד) האפלו מלח שעל הפסד וציר שעל נק, יאכל אכילה ושתיה (ה) אינן מצטרפות: ג (ו) יאכל ויחזר ואכל, אם

שערי תשובה

[*] והוא פחות מפביצה כו'. ועין בדגול מרכבה דהיינו ביצה בלא קלפתה. ועין בחבורי בית אפרים על טפוח בקנטרס התשובה שם:

באר היטב

(3) משתקים. וזקא על השלחן, כמ"ש סימן שלח ס"ה. ולגדולים אסור, עין דרכי"משה:

משנה ברורה

הזק לצרף ערבוי, ושירי גס"ן משעם הנ"ל: (ו) ולפצע אגוזים. כדי שיהיו מוכנים לצרף סעודת ערב ולא יצטרף לטרח בהם לאחור התענית: (ז) מן המנחה ולמעלה. (ח) רוצה לומר, מנחה קטנה שהוא סמוך לערבוי. (ט) והוא שעה שדורך בני"אדם לתמן מאכלם בחל, ונכר שלצרף לילה הוא עושה, אבל קדם המנחה אסור, (י) שגראה כמתמן לצרף היום: (ח) כשחל בחל. אבל כשחל יום הכפורים בשבת לא התירו, (יב) כדי שלא יבוא לעשות פן בכל שבתות השנה להכין ביום לצרף הלילה: (ט) והאידינא נהגו לאסור. לפי (יג) שבדורות האחרונים התחילו לקלקל ולמחר לצשות דברים אלו קדם המנחה, לפיכך בטלו להסיר דקניבת נק ופציעת אגוזים לגמרי: (י) לצרף לילה. שלאחר יום הכפורים, כדי שלא יצטרפו להתענות עוד כשלא יהיה להם מה לאכל: (יא) לסעודת מנחה. רוצה לומר, אפילו נפלה דלקה בצגהרים אחר שאכלו סעודת שחרית, וכנ"ל בסימן שלד: (יב) משתקים באגוזים. וזקא על השלחן ולא על צב"י קרקעית, דאתו לאשויי גמותא, כמו שכתב סימן שלח [מ"א]:

באור הלכה

משום חששא דקרינה ע"י פ"י ר"ח ורמב"ם ומו"מ ולא צדיקא מקצה מנהגה. איברא, דמצאתי לרבונו מנחם גס"ן פגמ"א אברהם ומשעם אחר, שכתב אהא דכתב הרמב"ם: ומטר ללקט העלים המצפיש ורצחין השאר וכי, דמרי בנאכל כמות שהוא חי, דאי לאו הכי איכא פגה חששה דטוחן, עין שם, אולם במאירי שלהי פרק אלו קטורים רצה גס"ן לאמר כעין זה ולקטוף דתה זאת, שהרי אמרו בש"ס: דבי רב יהודה מקנבי קרבא וכן בקרא שאינם נאכלים כמות שהם כתיבם, עין שם מה שכתב עוד בזה, ולפי זה נדחו גם דברי המגן אברהם משעם זה, ומוכח דאפילו בדך שאינו נאכל כמות שהוא חי, כמו בקרא וקרא, גס"ן שרי לקנב: * ולפצע אגוזים. עין בדרכי"משה בשם מהר"א ומכאן שצדד בתחלת דבריו דזקא לשכרו ולהיחית בקלפתו עד הערב, אבל להוציא המאכל יש בזה משום דש, עין שם, אמנם מלשון התוספתא (ומוכחא בהג"ר א) דתני: מפציעין באגוזים ומפרכין בפרמנים וכי משבת לאחור שבת אבל לא משבת למוצאי שבת מפני שהוא מתמן מקנש לחל, וכתב הכי תני שם: מפציעין באגוזים וכי ביום הכפורים עם חשכה ואינו חושש בזה שהוא מתמן מקנש לחל, עין שם, מוכח דקמו דבשבת בודאי מטר אפילו לפצע ולהוציא המאכל לאכל בו ביום¹²¹, כמו"כ מטר באפן זה גם ביום הכפורים לצרף הלילה, וקרוי. ודע עוד, דבירושלמי פרק ד מפסחים איתא עוד: מהו לימיר לחלוטה עבד לי חלוטה, אמר לה שרי וכי, ומשמע מזה דכשם שהתירו קניבת נק כק התיירו לאמר לעצמים לבשל אלאחר התענית, וצריך עיון שלא העתיקוהו הפוסקים, ואפשר משום דלמסקנא גם בקניבת נק אנו מחמירין משום דלמא מקדמי, והוא הדין משעם זה גם לענין אמירה לעצמים יש לחש לזה:

* ככותבת הגסה. מתבאר בש"ס דכותבת הנינו עם קריעתה. ולכאורה דאם אכל הכותבת עצמה פסול חסר שברי חסר היום הרצין, והרצין בעצמו אין לצרפו שהרי קשה הוא ואין נאי קל לאכילת אדם, כדמוכח בשבת דף טז, ולפי זה אפילו בלעו ביתד עם הפרי לכאורה אינו מועיל נא"על"גב דמצליחא הוא לענין פרכה, עין סימן רי במשנה ברורה סעיף קטן ז'¹²¹, שהרי

(ג) ובתשובת בנין ציון התנשאות חולק עליו: (ג) ושעור זה (ג) ושעור זה אדם מעט או הרבה, ובקציר מזה (ד) לא מתבאר דעתה דשום אנש. והנה מה שהורה לנו המחבר השעור לענין חיוב אף דאסורו הוא אפילו בכל שנה, כדלקמן סעיף ה, עין שם, משום (ה) דנפקא מנה מזה לענין הנזכר בסימן תריח אודות חולה דמאכילין אותו פחות מפשעורו¹²², ועל"כ צריך אני לידע השעור של חיוב: (ב) דאפלו מלח¹²³ וכי וציר שעל נק. דבאין להכשיר את האכל, וכל דבר שבתא להכשיר את האכל חשוב כאכל¹²⁴. והוא הדין בשנה פתו (ו) ביין או במים¹²⁵, מצטרף הנין או המים לתפת: (א) אינן מצטרפות. שאם אכל פחות מכוונת ושתה גס"ן פחות מקשעור אינן מצטרפות בחדר לחיוב¹²⁶, דקים להו לתקמים שאין דעתו מתישבת בעצמו¹²⁷ (אמר): ג (ו) יחזר ואכל. והוא הדין (ו) אם אוכל בלי הפסק, אלא שפיר

שער הציון

(ב) כן מוכח בתוספתא דקאמר מפציעין באגוזים וכי ביום הכפורים עם חשכה, ומכאן בבאור הג"ר, עין שם (דלא כפרי"מגדים שמסתפק בזה): (ט) מאירי. ובהו מתרין גס"ן מה שיש לדקדק על הטר דפציעת אגוזים מאחר שאינו לאכל לאלטר, והלא לעיל בסימן שכא סעיף יט בהג"ה מוכח דאסור אכן לפי הנ"ל ינא, דכין דהוא סמוך לערב כמו שמכין עצמו לאכל לאלטר, ובעין זה תרין גס"ן בדרכי"משה בשם מהר"א, עין שם. ודע, ולפי זה פשוט, אם אין לו נק או אגוזים הרבה ואינו צריך להשהות עליהם זמן מרבה¹²⁸, בודאי יש לו לאחור דבר עד סמוך לחשכה כדי שיהא סמוך לסעודת הערב, וכמו שהוא הלשון בתוספתא מפציעין וכי עם חשכה: (י) מאירי. ולפי מה שכתבנו בסעיף קטן הקודם לענין אגוזים בלאו הכי אסור משום חששא דש¹²⁹: (א) פוסקים: (י) משמעות הגמרא: (ב) אגרא: (ג) אחרונים: (ד) וכן בחדושי רד"ה מפסק מאד על דברי הגדול מרכבה: (ד) אגרא: (ה) אחרונים: (ו) רי"ץ גיאות ומאירי ושאר פוסקים בסימן רי: (ז) ר"י ביומא דף פ עמוד ב ורמב"ם בפרוש המשנה פרק ג דכריתות ופרוש רבנו גרש"ם מאור הגולה שם:

הִלְכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים סִימָן תְּרִיא תְּרִיב

ביאורים ומוספים

שאסור להציל משבת ליום כיפור, וביאר המשני"ב שם (ס"ק יג-יד) שאף על פי שעל ידי זה לא יהיה להם מזה לאכול במוצאי הצום, מ"מ כיון ששבת חמורה היא לא רצו להתיר את הדבר, וסמכו על כך שבמוצאי יום כיפור יטרח ויביא אוכל.

ומ"מ באופן שיום כיפור חל בשבת, דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' רלז) שמוותר להציל לצורך מוצאי יום כיפור, שדוקא בשבת שקודם יום כיפור לא התירו להציל למוצאי יום כיפור, שכיון שיש יום המפסיק, החמירו מפני כבוד השבת.

[משנ"ב ס"ק יב]

יְלֵא צֶלְגָבִי קָרְקַע¹⁷, דְּאֵתָה לְאֶשׁוּמֵי גְמֹת¹⁸.

17 ועל גבי מחצלת או בגד וכדו' שעל הקרקע, כתב לעיל (סי' שלח ס"ק ב) שמותר, משום שלא גזרו באלו אטו קרקע, כיון שזו גזירה לגזירה, אולם על גבי קרקע מרוצפת, כתב שם שיש איסור בדבר, שביון שקרקע בקרקע מתחלפת, גזרו מרוצפת אטו שאינה מרוצפת. ולגבי זמנינו שכל בתי העיר מרוצפים, ראה מה שכתבנו שם.

18 וביאר לעיל (שם ס"ק יט), שיבואו להשוות את הגומות כדי להכין את הדרך לגלגל את האגוז.

[ביה"ד ד"ה לקנב ירק]

יְלֵא יְדִיקָא מְקַצָּה מְהָה¹⁹ וכו', שְׂאִינָם נְאֻקְלִים קְמוֹת שְׁהֵם חֵיִים²⁰.

19 וכן לענין איסור דרבנן של 'אמירה לנכרי', הביא להלן (ד"ה ולפצוע) שהירושלמי התיר את הדבר מן המנחה ולמעלה, וכמו שהתירו קניבת ירק [אולם להלכה, ראה מה שכתב שם להסתפק בדבר].

20 ובטעם הדבר שאין עוברים בחיתוך הירק משום מלאכת טוהן, כתב המגיד משנה (פ"א מהל' שביתת עשור ה"ג) שאכן מדובר דוקא באופן שאין מחתכו דק דק.

[ביה"ד ד"ה ולפצע אגוזים]

מְתֵר אֶפְלוֹ לְקַצֵּעַ וְהַלְוִיָּא הַמֶּאֱקֵל לְאָקְלוֹ בּוֹ בְּיוֹם²¹.

21 וכמו שכתוב במשנה בשבת (פ"ז מ"ב). ובטעם הדבר שאין בזה משום מלאכת 'דש', כתב האגלי טל (מלאכת דש ס"ק ג וסוף ס"ק יא) שפרי שרגילים לפרקו סמוך לאכילתו אין פירוקו נחשב כ'דש', וראה עוד בביאור דבריו בספר ארחות שבת (ח"א פ"ד הע' ד) [ולענין פירוק האגוזים מהקליפה הירוקה שבה הם גללים, ראה רמ"א לעיל (סי' שש"ט ס"ז) ובמשנ"ב שם (ס"ק כד), ובאגלי טל (שם ס"ק ג)].

סימן תריב

אסור אֲכִילָה בְּיוֹם-כִּפּוּר וְשְׁעוֹר בְּמוֹתָהּ

[משנ"ב ס"ק א]

הָאֲכִילָה בְּלֶשׁוֹן עֵנִי¹ וכו', לֹא מִתְבָּא דְעַתָּה בְּלֵל².

1 בגדר איסור אכילה ביום כיפור [וכן בשאר עינויי היום]. חקר הגרא"ב וסרמן (קובץ הערות סי' עג אות ג) האם האיסור הוא במה המשך בעמוד הבא

[משנ"ב ס"ק ה]

הַדְּתַת הַיֶּרֶק לְצִנְרָךְ עֶרְבִי³.

11 אמנם, לעיל (סי' שכא ס"ק כט) כתב שאסור להדיח פירות במים כדי להסיר את הפסולת שעליהם, משום איסור 'בורר', והתבאר בביה"ל שם (ס"ח ד"ה דהוה) שהוא אסור מהתורה, ואיסורי תורה הרי לא הותרו מפני עגמת נפש [כמבואר בביה"ל כאן (ד"ה לקנב וד"ה ולפצוע), ובשעה"צ (ס"ק ט"ז)], ואכן בשו"ת דובב מישרים (ח"ג ס"י) צידד שמדובר כאן בירק נקי ואינו מדיחו כדי להסיר פסולת, אלא כדי שיהיה רך לאכילה. וראה מה שכתב בנדון של שטיפת פירות בספר ארחות שבת (ח"א פ"ג הע' קכח-קכט), ובדברינו לעיל (סי' שש"ט ס"ק כט).

[משנ"ב ס"ק ז]

מִנְהָה קִטְנָה שֶׁהוּא קְמוֹךְ לְעֶרְבִי⁴.

12 וזמן מנחה קטנה, התבאר בשו"ע לעיל (סי' רלג ס"א) ובמשנ"ב שם (ס"ק ג) שהוא שתי שעות ומחצה קודם הערב [וראה עוד בשו"ע (שם) ובמשנ"ב שם (ס"ק ד), את אופן חישוב השעות].

[שעה"צ ס"ק ט]

וְאִינוּ צָרִיךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת צְלִיקָה זְמַן מְרַבָּה¹³.

13 מבואר מדבריו, שלגבי הכנת סעודה גדולה שמחמת ריבוי הטועים נצרך זמן רב כדי להכין המאכלים, נחשב הדבר כסמוך לסעודה גם כשמתחיל את ההכנה זמן רב קודם הסעודה (ארחות שבת ח"א פ"ג הע' נא). מאידך, דעת החזו"א (נחלת אליהו הערות וחיודשי דינים אות מה) שאף במקום שנחוץ זמן רב כדי להכין את הסעודה, מ"מ 'סמוך לסעודה' נחשב רק כחצי שעה קודם הסעודה, כיון שאין שייכות בין הכנת מאכלו של אדם אחד לזה של אדם אחר. וראה עוד מה שכתבנו לעיל (סי' שש"ט ס"ק ד) בנדון זה.

[שעה"צ ס"ק י]

משום חֲשָׂא דְרִשָּׁא¹⁴.

14 משמעות לשונו שלגבי מלאכת 'דש' קיים היתר של מכין לאכול לאלתר, אמנם לעיל (סי' שש"ט ס"ק טו) ובביה"ל (סי' שכ ס"ה ד"ה לאבל) כתב שלגבי מלאכת דש אין חילוק בין לאלתר ובין לאחר זמן. [עוד יש לדון ממה שהתבאר בביה"ל (כאן ד"ה ולפצוע) שאין לאסור פציעת אגוזים מצד מלאכת דש, וכמבואר בדברינו שם. וראה עוד במשנ"ב לעיל (סי' שכא ס"ק פג-פד) שהגדון לאסור קילוף אגוזים הוא מצד מלאכת בורר].

[משנ"ב ס"ק יז]

לְצִנְרָךְ לְלֵהָה¹⁵ וכו', כְּשֵׁלֵא יִהְיֶה לָהֶם מִה לְאָכְלָה¹⁶.

15 ואם חל יום כיפור בערב שבת, כתב השו"ע לעיל (סי' שלד ס"ד) שמותר לו להציל שלש סעודות לצורך השבת, והוסיף המשני"ב שם (ס"ק יג), שאף שבזמנינו יום כיפור לעולם לא חל סמוך לשבת, מ"מ דין זה שייך באופן שחל יום כיפור ביום חמישי יודע שביום שישי לא ימצא לקנות אוכל לשבת, שהותר לו להציל שלש סעודות לצורך השבת.

16 אולם באופן שחל יום כיפור ביום ראשון, כתב השו"ע (שם)

הַלְבוּת יוֹם הַתְּפִיחוֹת סִימָן תְּרִיא תְּרִיב

ביאורים ומוספים המשך

הביצים שבזמנינו, ואף על פי שכתב לעיל (סי' תפו ס"ק א) ובביה"ל (סי' רעא סי"ג ד"ה של) שיש מהאחרונים שהוכיחו שבזמנינו התקטנו הביצים כמחצית ממה שהיו בימים קדמונים, התבאר שם שאנו מחמירים בדבריהם רק לענין דינים שהם מדאורייתא [ולא להקל], וראה גם במשנ"ב לעיל (סי' רעא ס"ק סח ובביה"ל שם) לענין קידוש של ליל שבת [שעיקרו מהתורה], שנכון לחוש לכתחילה לדברי המחמירים.

וכן כתב החזו"א (א"ח) קונטרס השיעורים סי' לט סוף ס"ק טו) שבמקום שהשיעור הוא להקל בדאורייתא, ראוי להחמיר כשיעור ביצה שבזמנינו, ושאינן כך נהגו לענין חולה ביום כיפור.

ושיעור ביצה בינונית שלנו וחשוב השיעור לפי מידות ומנינו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תפו ס"ק א).

4) ולענין קביעת שיעור קליפת הביצה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תפו שם).

5) וכן התבאר בחזו"א (א"ח סי' ק ס"ק ה), שאת הביצה האמורה לענין 'כותבת הגסה' משערים עם קליפתה, והוסיף ששיעור 'כותבת' [שהוא פחות מכביצה], הוא לכל הפחות כביצה בלא קליפתה.

וכן לגבי שיעור שש ביצים לענין עירובי תחומין, כתב במשנ"ב לעיל (סי' תט ס"ק לב) שמשערים בביצים עם קליפתן, וכן לגבי שיעור מ"ג ביצים לענין חיוב 'חלה', כתב במשנ"ב לעיל (סי' תנו ס"ק ב) שמשערים בביצים עם קליפתן, וכן לענין שיעור רביעית הלוג [לגבי שתיית רוב רביעית מכוס של קידוש] שהוא כביצה ומחצה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' רעא ס"ק סח) שמשערים בביצה עם קליפתה [שהרי שיעור לוג הוא כשש ביצים עם הקליפות], וכן לענין שיעורי אכילה בכזית, שכתב השר"ע לעיל (סי' תפו ס"א) שהוא כחצי ביצה, כתב במשנ"ב שם (סי' א) שמשערים בביצה עם קליפתה [וראה בדבריו שם בשם החזו"א], אמנם, לענין שיעור כביצה פת לגבי נטילת ידים בברכה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' קנח ס"ק ט) שמשערים בביצה בלא קליפתה.

[משנ"ב ס"ק ג]

דְּמַאָּכִילִין אוֹתוּ פְּחוֹת מְקַשְׁעוֹר.⁶

6) וכמבואר בשר"ע לקמן (סי' תריח ט"ו) שמאכילים חולה שיש בו סכנה כשני שלישי ביצה בשהיית זמן של כזי אכילת פרס, ופרטי הדיון התבאר במשנ"ב שם (סי' יח-כא).

[ביה"ל ד"ה כותבת]

עֵין סִימָן רִי בְּמִשְׁנֵה בְּרוּחָה סְעִיף-קָטָן ז'⁷.

7) שם כתב, שמה שאכילת פרי עם גרעינו נחשבת כאכילת 'בריה' לענין ברכה אחרונה כשאכל פחות משיעור כזית [שיש הסוברים שממכרים על 'בריה' ברכה אחרונה גם כשאין בה שיעור כזית, כמבואר בשר"ע ורמ"א שם (סי"א)], הוא גם כשהגרעין אינו ראוי לאכילה, כיון שמי"מ הוא אבל את כל הפרי כמות שהוא.

[משנ"ב ס"ק ד]

אָפְלוּ מְלַחֵם וכו', לְהַקְשִׁיר אֶת הָאֶבֶל תְּשׁוּבָה כְּאֶבֶל⁸ וכו', בְּיָן אִזּוּ בְּמִיָּם¹⁰.

שמבטל בכך את העינוי, וכלשון הפסוק, או שאף על פי שאיסור האכילה נלמד מלשון 'עינוי' מ"מ האכילה בעצמה היא האיסור. ובספר עמק ברכה (עמ' קב) הוכיח ממה ששיעור שתייה ביום כיפור הוא כמלא לוגמיו ואף על פי שהוא פחות מרביעית [והרי אין שתייה בפחות מרביעית], שגדר האיסור אינו איסור אכילה ושתייה, אלא ביטול העינוי שעל ידי כך. וראה נפקא מינה בכל זה במה שכתבנו להלן (סי' יב).

2) ומטעם זה, לענין פת ספוגית [שהיא רכה ועשויה כספוג] שהתבאר במשנ"ב לעיל (סי' תפו ס"ק ג ובשעה"צ שם ס"ק ז) לגבי שיעורי מצה וברכה אחרונה שמשערים אותה כמות שהיא בלי למעכה, מ"מ לענין שיעור ככותבת לאיסור אכילה ביום כיפור, הסתפק הגרש"ז מקלם (כוכבי אור אגרות הגרש"ז אגרת ט עמ' רא) שיתכן שאין לשער לפי הנפח עם החללים [אלא לפי המשקל], כיון שהדבר תלוי ביישוב הדעת, והחלל אינו מוסיף ביישוב הדעת. והגרש"ז איערברך כתב (נשמת אברהם ח"א סי' תריב ס"ק ד ו-ו, וש"שכ פל"ט הע' עא), שבמדומה שיש למעכה לגמרי ואין לשער את האוירים כלל, כיון שאינם מוסיפים ליישוב הדעת [ואף על פי שגם בכותבת עצמה יש מעט אוירים, מ"מ אין להוסיף על אוירים אלו]. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (מנשם באהל עמ' קס) שאף האוירים מצטרפים, שכיון שסוף סוף דין שיעור כותבת הוא מהלכה למשה מסיני, אף על פי שענינו מצד יישוב הדעת שבדבר, מ"מ כל שיש שיעור על ידי האוירים, די בכך, וחיוב.

ואם אבל כשיעור ככותבת ונשאר אוכל דבוק בין החניכיים, כתב בשו"ת חתם סופר (א"ח סי' קכו ד"ה תו צל"ע) שאינו מצטרף לשיעור ככותבת, כיון שהאיסור כתוב בלשון עינוי נפש, וכל שלא נכנס למעיים שיעור ככותבת, הרי הוא עדיין מעונה בכתחילה [ונאף על פי שגרוננו נהנה מכותבת, ובשאר איסורים חייב על הנאת גרונו]. וכן צידד המנחת חינוך (מצוה שיג אות ב) לענין מי שאכל והקיא לאחר מכן, שכיון שלא היתה באכילה זו הנאת מעיים, אינו חייב עליה, אף על פי שהיתה הנאת גרון ובשאר איסורים חייב על כך, אלא שסיים, שמי"מ אינו רוצה להקל למעשה.

מאידך, האור שמח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ד) ובשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' טא) כתבו שגם על הנאת גרון בלא הנאת מעיים חייב ביום כיפור מהתורה. והוסיף האור שמח, שמי"מ אם אכל כחצי כותבת והקיא ושוב אכל כחצי כותבת, אף על פי שלענין שאר איסורים חייב, מ"מ לענין יום כיפור פטור, כיון שליישוב הדעת צריך שיהיה ככותבת ביחד בבית הבלעיה. ולענין אופן של הנאת מעיים בלא הנאת גרון, ראה מה שכתבנו להלן (סי' יב).

ובאופן שאכילת חלק מהשיעור היה בהיתר, כגון חולה שאמדהו שדי לו בפחות משיעור ועבר ואלו כשיעור, התבאר בביה"ל לקמן (סי' תריח ט"ח ד"ה ואם) שהוא חייב מהתורה. וראה בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' מא) שציוד לענין מי שאכל קודם יום כיפור פחות מכותבת, ובליל יום כיפור השלים לכותבת, שחייב מן התורה, כיון שמי"מ על ידי אכילת האיסור יישב את דעתו.

[משנ"ב ס"ק ב]

בִּיצָה בִּינוּנִית⁸ וכו', הוּא גְּלִי קְלִפָּה⁹, וּבִתְשׁוּבָה בְּיָן הַתְּדִשּׁוֹת חוֹלֵק עָלֶיהָ¹⁰.

3) ומשמע מסתימת דבריו שמשערים את שיעור הביצה כפי

הֵלְבוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תְּרִיא תְּרִיב

ביאורים ומוספים המשך

מ"מ אם טיבל בו את פיתו, הרי הוא מצטרף.

[משנ"ב ס"ק ה]

בְּיַחַד לְחִיבּוּי¹¹ וכו', שְׁאִין יִדְעוּ מִתְּשֻׁבָּה בְּקָדָה¹².

11) ואף כשאוכל ושותה בבת אחת, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פל"ט הע' פז) שאין האוכל והשתיה מצטרפים. אכן, לגבי מקצת המשקה שנבלע בתוך האוכל שבפיו, הסתפק שם האם נחשב כציר שעל גבי הירק ומצטרף.

ולענין מאכל המעורב עם משקה, כגון 'כותח' וכדו' שנעשה על ידי עירוב אוכלין ומשקין לדבר אחד, צידד השפת אמת (יומא עג, ב ד"ה שם האוכל) שמצטרפים, והשיעור נקבע לפי הרוב, שאם המאכל הוא הרוב, השיעור הוא ככותבת, ואם המשקים הם הרוב, השיעור הוא כמלוא לוגמיו.

12) אולם, גם לענין צירוף אכילה ושתיה לשיעור ברכה אחרונה, כתב לעיל (סי' רי ס"ק א) שאין אכילה פחותה מכזית ושתיה פחותה מרביעית מצטרפות [ואף על פי שאין הדבר תלוי ביישוב הדעת], אכן, בשעה"צ שם (ס"ק ה) הביא שיש מפקפקים וסוברים שאכילה ושתיה מצטרפות, משום ששונה הדבר לענין יום כיפור, שהדבר תלוי ביישוב הדעת.

8) בביאור החידוש שמלח מצטרף לבשר, התבאר בפירוש הר"ח (יומא פ, ב ד"ה אמר) וברבינו מנוח (פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ז) שהוא מפני שאינו מאכל בפני עצמו. מאידך, בט"ז (ס"ק ג) ובשו"ע הרב (ס"ב) התבאר שהחידוש הוא מפני שהמלח נחשב כמים [וכמו החידוש לגבי ציר שעל הירק], וראה בערוך השלחן (ס"ב) שהחידוש כאן הוא אפילו לגבי מלח שנמש ונהפך למים.

9) אמנם לגבי דין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה, כתב לעיל (סי' קנח ס"ק טז) בשם החיי אדם, שהדין שמשקה שבא לתקן אוכל הרי הוא כאוכל [ואין הטיבול בו נחשב כטיבול במשקה]. הוא רק באופן שנעשה למשקה בשעה שהוא בא לאוכל, כגון חמאה שנמוחה לאחר שהניח אותה עם האוכל במחבת, מה שאין כן כשהיה על הדבר שם משקה קודם ביאתו לאוכל, אף על פי שלאחר מכן הוא בא לתקן את האוכל, הרי הוא נחשב כמשקה.

10) וכן לענין ברכה אחרונה, כתב לעיל (סי' רי ס"ק א) שציר שעל גבי הירק, ומשקין ששרה בהם פיתו, מצטרפים לשיעור כזית [ושלא כדעה שהובאה בשעה"צ שם (ס"ק ז)], שדוקא לענין יום כיפור מצטרפים, כיון שהדבר תלוי ביישוב הדעת]. והוסיף, שהוא הדין לגבי רטב, שאף על פי שאם אכלו עם פת אינו מצטרף וכשאר אכילה ושתיה שאינן מצטרפות,